

Visszatekintés

(részletek)

Molnár Tamás itt olvasható emlékmorzsáit élete utolsó éveiben diktálta egy brazil származású fizikus hölgynek. Ekkor már évek óta nem írt, de ha akadt valaki, akiben megbízott, annak „tollba mondta” gondolatait, üzeneteit. Ennek az utolsó és befejezetlen művének a Looking Back (Visszatekintés) címet adta.

Az utolsó lakóhelye Richmond volt, Virginia államban. Ideköltöztek New Jerseyből, Molnár felesége, Ildikó idősebbik orvos fia szomszédságába. Egy elegáns utcában három kisebb lakást nyitattak egybe, hogy elférjenek. A hatalmas Molnár könyvtár mellett a házi segítőjük is velük lakott, és volt egy vendégszobájuk is.

A Visszatekintést lejegyző hölgy minden hónapban egyszer elrepült hozzájuk New Jerseyből, és a hétvégét ott töltötte. Ezekon a hétvégéken diktálta angolul Molnár a visszaemlékezéseit. Ekkoriban már csak ült, vagy ereje fogytán, feküdt. A diktálás közben olykor elbóbiskolt. Fontos volt számára a munka, ez tartotta benne az életet, és ez tartotta távol a rettegett unalmat. A szelleme, a gondolkodása végig tiszta maradt.

Molnár számára az unalom nem a szórakozás, hanem a hasznos tevékenység hiánya volt. Azt a helyzetet, állapotot jelentette, amikor az értelmét már nem tudta használni, ha nem volt kívül értelmes vitát folytatnia. Ezért iszonyodott az utópisztikus társadalmtól, mert ha meg lehetne valósítani, mi várna benne az emberre? Tömény unalom – mondta, mély megvetéssel a hangjában.

Az unalom számára egyenlő volt az értelem halálával. Jobban félt tőle, mint a haláltól. Élete végéig hívő ember volt. Teli kételyekkel, de élt benne az üdvözülés reménye. Egyszer az mondta nekem, hogy nem a fizikai haláltól fél, hanem az intellektusa, az értelme megsemmisülésétől. Nem tudhatta, hogy halála után hogyan és mivé változik a tudata, amit egy életen át művelt. Arra a kérdésre, hogy mit szeretne, mi legyen az utolsó mondata-gondolata a halál pillanatában, ezt válaszolta: Istenem, bocsáss meg! Tudta és hitte, amit kisgyerek korában tanult, hogy ennek az isteni bocsánatnak egyetlen feltétele van: beismerni, és őszintén megszánni minden rosszat, amit életében tett.

MOLNÁR TAMÁS (Thomas Steven Molnar) (Budapest, 1921 – Richmond, Amerikai Egyesült Államok, 2010) magyar-amerikai katolikus filozófus, történész, politológus.

Molnár Tamás földi életének egy nagy célja volt: „Mindig igyekeztem hű maradni ahhoz a választott feladatomhoz – írta –, hogy elfogulatlanul, önbecsapás nélkül megértsem korunkat. Ezeken a lapokon megkísérlem összefonni személyes élményeimet a múlt leckéjével. Számomra ez egy roppant tanulságos művelet volt.”

Barna Teréz

(Molnár Tamás volt asszisztense)

A magyar forradalom

Először kollégáimtól hallottam a magyar forradalomról egy októberi reggelen. Ekkoriban a Sacred Heart College-ban tanítottam, és tanártársaim újságolták nekem, hogy Magyarországon kiütött a forradalom. Engem kérdezgettek a fölkelés okairól és várható következményeiről. Fejben gyorsan végigvettem a lehetséges okokat, és a lehető legjobb tudásom szerint válaszoltam nekik. Ráműtattam, hogy az ilyen polgári fölkelésnek hagyománya van; ez lényegében az 1848-as fölkelés újrajátszása, amikor is a Habsburg elnyomás ellen lázadt föl a nép. A hallgatóságban volt, aki nem elégedett meg az üres szavakkal, hanem fogadkozott, hogy csatlakozik a felkelőkhöz. Egy pár kollégám késznek mutatkozott arra, hogy részt vegyen a véres küzdelemben. De aztán hamar alábbhagyott a forradalmi láz itt, a San Francisco-i öbölben. Ami engem illet, sietnem kellett a diákjaimhoz tanítani. A magyarok otthon hamar rájöttek, hogy az egyetlen kormány, amelyik hajlandó katonai segítséget nyújtani, az a spanyol. Az államfő, Franco tábornok, készen állt arra, hogy küldjön egy hadtestet. Eisenhower elnök pedig biztosította Hruscsovot a semlegességről.

Lényegében mindenki, akivel csak beszéltem, boldogan gratulált nekem, mint magyarnak, hogy mi ellenálltunk a kommunizmusnak. A hazai magyarok is büszkék voltak erre a rövid győzelemre a gonosz birodalom fölött. Naivan azt várták, hogy a világ örökké hálás lesz nekik, és Magyarország a szabadság egy szimbóluma marad ezek után. Pedig a nagyvilág értelmiségének a véleménye is megoszlott: egyesek, mint például Albert Camus örömmel üdvözölték a marxizmus vereségét. Mások, mint Bertold Brecht fanyalogtak a marxista utópia leszereplésén.

Franciaország

A francia irodalmi életet mindig nyomon követtem, sőt, hosszú éveken át aktívan részt vettem benne. Még 1952-ben, amikor Oregonban tanítottam, a *Les temps modernes* magazinban olvastam egy vitáról, amely Jean Paul Sartre és Albert Camus között folyt arról, hogy melyikük képviseli jobban az igazi forradalmi szellemet. Írtam egy levelet Camus-nek, amelyben azt kérdeztem tőle, hogy van-e abban valami igazság, amit Sartre állít. Camus részletes válaszában

brilliánsan kiállt a saját állításai mellett a polgári rend védelmében, viszont nem ellenezte a forradalmi lelkületet.

Első francia nyelven írott újságcikkem, „L'Amérique et les Valeurs de l'Occident” 1953-ban a Federation magazinban jelent meg. Érdekes, hogy abban a számban volt egy cikk Giscard D'Estaigue-től is.

Amint módomban állt, átutaztam Franciaországba. 1958. június 13-án érkeztem, vagyis egy hónappal azután, hogy De Gaulle május 13-án átvette a hatalmat.

Egy teljes listám volt fontos emberekről, akikkel találkozni szándékoztam. Köztük az első és legfontosabb Jean-Marie Domenach, az író és harcos „baloldali keresztény” volt. Találkozót kértem tőle, és amikor összejöttünk, kiderült, hogy nagyszerűen megértjük egymást. Ettől fogva ahányszor csak Párizsban jártam, meglátogattam.

Maurice Duverger volt a másik név a listámon, aki író, híres professzor a Sorbonne egyetemén. Világosan látom, mintha csak ma lenne, amint ülünk a Sorbonne egyik üres helyiségében és hosszasan beszélgetünk. Ekkor mondta nekem, hogy barátaival azon aggódnak: De Gaulle lesz a francia Franco. Mások, mint például Claude Bourdet bankár és publicista szintén egy jobboldali, a katonaság által támogatott államcsínyről félt.

A másik oldal alakjai is szerepeltek a listámon, például Henri Massis, aki Charles Maurras egykori tanácsadója és az Action Française nevű monarchista csoportosulás központi embere volt. Massis boldogan mesélt arról, hogy szerinte olyan rendszerváltozás lesz, amelyben De Gaulle jóindulatú diktátorként fog kormányozni. Pierre Boutang, a politikai újságíró és filozófus, a rá jellemző nagy hangon adta elő a jóslatát egy monarchista forradalom közeledtéről. Az általa megjövendölt forradalmi küzdelemben a Vichy kormány követői elleni harcban Charles Maurras mellé belekeverte a tizenharmadik századi királyt, Szent Lajost is.

Azon év júliusában egy emlékezetes esetnek voltam tanúja. Újságíróként meghívtak egy találkozóra: konkrétan egy vendéglőbe az Eiffel torony második emeletére. A nyilvánosság több fontos szereplője, új kabinetminiszterek, újságírók voltak jelen, vagyis szinte mindenki, aki számított Párizsban. Itt volt Pierre Courtade a kommunista újságíró, Claude Mauriac újságíró, a Nobel-díjas François Mauriac fia, Couve de Murville, az új külügyminiszter és még sokan mások. Rengeteg beszélgetésnek voltam fültanúja, megismertem a jelenlevők különféle reményeit és félelmeit. Az volt az érzésem, hogy – a vérengzést leszámítva – ilyen összejövetelek lehettek a francia forradalom alatt is. Újraéltem a történelmet, ami mindig is szenvedélyem volt.

Ugyanez nap délután, mindjárt ebéd után mi, az újságírók összegyűltünk a Külügyminisztériumban, ahol a körülrajongott André Malraux, De Gaulle új művelődésügyi minisztere tüzes beszédben éltette a közszellem megújulását.

Következő nap pedig De Gaulle sajtókonferenciáján vettem részt meghívottként, így tanúja voltam, amikor ez a nagy ember kifejtette a programját.

De Gaulle akkoriban tért vissza Németországból, ahol megszemlélte a francia zónát. Az Elysée palotában a hallgatóság meggyőződhetett arról, hogy De Gaulle biztos volt a vezérkara lojalitásában, a hadsereg támogatásában.

A sajtókonferencia terme tele volt, de tévedés lenne azt állítani, hogy a jelenlevők valamennyien kedvelték volna De Gaulle személyét és programját. Néhány újságíró a tábornok minden egyes kijelentését rajongással fogadta, de a többség nem volt hajlandó behódolni az ékes szavaknak a pompás palotában. Ennek a sajtókonferenciának, sőt, számtalan ezt követő gyűlésnek a hangulatát leginkább egy bizonyos vonakodó lelkesedés jellemezte.

A gaullisták egyik Georges Albertini által patronált gyűlésén találkoztam Boris Souvarine-nel. Souvarine-t kistermetű, ingerlékeny, de könnyen barátkozó embernek ismertem meg. Mint afféle frusztrált ideológus, roppant türelmetlen volt. Kommunista körökben áhítattal emlegették, hogy jól ismerte Lenint, közeli kapcsolatban állt a Mesterrel. Bár Leninről sokat nem mesélt, de az emlékek igazi aranybányáját tárta föl nekem a kommunizmus korábbi éveiről és klaszszikusairól: Kaganovicsról, Molotovról, Martovról. Sztálinról írt könyvét sokáig nem adták ki, mondván, hogy kedvezőtlen. Mire 1935-ben végül kiadták, már veszített aktualitásából. A nemzetközi kommunizmus világában Sztálin került Lenin helyére, Lenint pedig, mint egy újabb kori fáraót, szépen elhelyezték a Mauzóleumban. Azt hiszem, Souvarine kedvelt engem, mert szívesen kérdezgetett az Egyesült Államokról. Meg kell említenem, hogy ekkoriban a hidegháború az érdeklődés középpontjában állt, ezért aztán rengeteg szakértője támadt. Persze, ekkoriban még nem is sejtettük, hogy csekély harminc év múlva a küzdő felek közül sokan leteszik a fegyvert.

1958-tól Franciaország volt az én szellemi otthonom. Minden évben jártam ott, az érzelmi világom odakötődött. Ismertem minden kiadott könyvet, jelen voltam minden vacsorán. Megismertem a francia politikai hagyományt, annak legjobb és legfontosabb alakjait, úgy a régieket mint az újakat.

A franciák, amikor külföldivel találkoznak, először azt vizsgálják, hogy tud-e az illető folyékonyan és helyesen beszélni franciául. Aztán azt nézik meg, hogy elegendően ismeri-e a francia történelmet és a közéletet ahhoz, hogy vele ezekről beszélgetni lehessen. Úgy tűnik, hogy én ezeknek a kívánalmaknak megfeleltem, ráadásul az irodalomban is jártas voltam, így hát befogadtak. Mikor aztán szót emeltem egyik vagy másik oldal mellett véres francia vitákban, és egymás után jelentek meg Franciaországban a könyveim, persona grata és megbecsült jóbarát lettem. Részt vettem ünnepélyes bankettjeiken, és befogadtak a szellemi életükbe. Külföldiségemből csak előnyöm származott: nem várták el tőlem hogy egyik vagy másik oldalhoz csatlakozzam politikai vitáikban.

A korai hatvanas években bemutattak a trónörökösnek, Orléans hercegének. Ő akkoriban egy életvidám ötvenes volt, néhány évvel később hosszú interjút adott nekem a párizsi Tuileriák palotában levő irodájában. Két szempontból is nagy hatással volt rám: nagy tisztelettel tekintettem rá annak tudatában, hogy francia királyok hosszú sorának leszármazottjával állok szemben. Ebben az

időben fél Franciaország monarchista volt. A másik hatása: meglepetés volt, hogy a herceg ugyanúgy beszélt, mint bármelyik francia politikus. A fejtegetései hasonlóak voltak a napilapokban leírt gondolatokhoz. Igyekezett meggyőzni engem az ő ügyének igazáról, de ugyanakkor volt benne elég realitás ahhoz, hogy elismerje: De Gaulle tábornok után a francia politika soha többet nem lesz olyan, mint volt. Abban reménykedett, hogy ha De Gaulle elég sokáig hatalmon marad, Franciaország újra monarchia lesz, és ő elfoglalhatja ősei trónját.

Opus Dei

Amikor első ízben, 1958-ban Spanyolországban jártam, az immár megszelídült Franco rendszert két irányból támadták: egyik oldalról az anarchisták és a kommunisták, másíkról pedig új mozgalmak, amelyek elhatárolódtak az eredeti francói eszméktől. A lehangosabb, az Opus Dei-nél sokkal népszerűbb mozgalom a nyugati (klasszikus) liberalizmus volt, amely Spanyolországban elválaszthatatlan az erős katolicizmustól és a katolikus társadalmi rendtől. Már ekkor látszott, hogy ki fog győzni, legalább is ideiglenesen.

Nem sokkal megérkezésem után, bemutattak Rafael Calvo Serer-nek. Calvo igyekezett elmagyarázni nekem, kevéske francia tudásával, az Opus Dei mozgalom álmait és valós helyzetét. Csak később tudtam meg, Calvo egyik amerikai látogatása alkalmával, hogy ő az Opus Dei mozgalom öt főnökének egyike volt, tehát tökéletesen ismerte annak belső működését és a külső hatásokat. Idővel beláttam, hogy az Opus Dei mozgalomnak nem lesz nagy hatása a világban, mert a huszadik század arcvonalát a munkásosztály mozgalmi határozák meg. Az Opus Dei pedig egy tiszteletreméltó értelmiségi, sőt, elitista mozgalom, amely tudatosan távolságot tart a munkásosztállyal szemben.

Az Opus Dei egyik gyökere a francia Cité Catholique-ba nyúlik vissza. Ezt a szervezetet az első világháború után hozták létre, azzal a céllal, hogy meghódítsák a társadalom középső rétegét, amelyet ekkorra az Egyház kezdett elveszíteni. Az volt az elképzelés a francia és a spanyol nyelvű országokban, hogy visszahódítsák az értelmiségi osztályt, magukhoz ragadják a sajtóban a hatalmat és ezáltal a fő szerepet az államban, végül pedig a politikai életben fölébe kerekedjenek a marxistáknak és a szekuláris erőknak. Míg a tizenhatodik században a jezsuiták csak a háttérből gyakoroltak hatást a világi ügyekre, a modern Opus Dei tagok nem titkolták jelenlétüket a közügyekben. Bizonyos értelemben házaltak az ügyükkel. Az Opus Dei felső vezetésében a papok mellett civilek is voltak. Sok tagot verbuváltak üzletemberek, magas képzettségű értelmiségiek, politikusok, katonatisztek, neves írók közül, mint például Jacques Maritain-t, stb. Az idők során, ahogy elnéztem Calvo Serer barátom amerikai útjait, rájöttem, hogy a Kennedy-féle intellektuális körök – beszédírók, politikusok, üzletemberek és egyetemi tanárok szimbiózisa – az ő számára egy követendő minta.

Madame Gaubert

New York City-beli társadalmi életemben Helen Gaubert központi szerepet játszott. Ez az alacsony, csúnya kis asszony a lakásán egy politikai szalont rendeztesített, amit olyan ügyesen irányított, mint egykor XIV. Lajos a maga udvarát. Szombat esténként sereglettek hozzá az emberek a West 67 utcai lakásba, hogy ott eszméiket és lélettapasztalatukat megtárgyalják. Találkoztam itt mindenkivel német páncélos tábornoktól kezdve francia színházi producerig, olasz neo-fasisztától egykori román diplomatáig. A világban forgolódó különféle emberek álltak meg itt egy szerelmi kaland vagy újabb utazás kedvéért. Hogyan is feledhetném, ahogyan Michael de Camaret, az egyik legrégebb francia család sarja az autójában kesergett amiatt, hogy egy banki kisasszony elutasította szerelmi közeledését? Vagy kollégáját, a frontvonal másik oldaláról, a német-cseh Otto von Skorzeny-t, aki Hitler parancsára elrabolta és kiszabadította az olasz fogságból Mussolini-t?

Egyik emlékezetes alak Madame Gaubert szalonjában Brutus Coste, az egykori román diplomata, az 1940-es években a washingtoni Román Nagykövetség ügyvivője volt. Hercegi modora volt, és tökéletesen tudta alakítani ezt a szerepet, ha nincs vele a kellemetlenül basáskodó felesége, aki tönkretette a hatást. Coste azzal kárpótolta minket e veszteségért, hogy nagyszerű történeteket adott elő hivatalos pályafutásából. Például: 1935-ben két román diplomata társaságában sorra látogatta a nyugati fővárosokat, hogy tájékoztassa a külföldi kollegákat a veszélyről, amit Hitler jelentett a liberális demokrácia számára. De a figyelmeztetést úgy fogadták, mint Kasszandra jóslatait. Senki se vette komolyan: se André Tardieu, aki a francia külpolitika vezéralakja, se angol kollégája, Lloyd George. „Ne aggódjon Hitler miatt” – mondták neki – „majd feleségül veszi a szeretőjét, gyerekeik lesznek, és fölhagy a politikával.” Pedig Hitler ekkor már a keleti offenzívát készítette elő.

Egy másik különös román vendég, akivel itt ismerkedtem meg, Rădulescu úr volt. Ő már a kommunista Romániából menekült el, Madame De Gaulle személyes segítségével. A hatvanas évek közepe felé De Gaulle NATO-ellenes politikát kezdett folytatni, és ugyanakkor az oroszokkal igyekezett megegyezni. Gondolom, arra számított, hogy hamarosan a nemzeti érdek fog győzni, és az ország fölhagy a kommunizmussal. Ennek a politikának köszönhetően De Gaulle-t és feleségét meghívták Oroszországba. De Gaulle visszatért Párizsba, de a felesége még tovább utazgatott Kelet-Európában. Így jutott el egy román nemzeti parkba, Craiova városában. A park tervezőjének fia, Rădulescu vezette körbe a parkban a vendéget. Rădulescu úrnak tökéletes francia modora volt és a nyelvet is kiválóan beszélte. Az első adandó alkalommal bizalmasan elárulta De Gaulle asszonynak, hogy hazugság mindaz, amit hallott kommunista vendéglátóitól, és segítséget kért ahhoz, hogy elmenekülhessen. Mme De Gaulle megszerezte a szükséges engedélyt, így eljöhett. Amikor először találkoztam Rădulescu úrral, egy kis bérelt szobában lakott, ami beárnyékolta napsugaras

kedélyét. Később sikerült a szerelmét is kimenteni Romániából, és New Yorkban összeházasodtak.

Egyik este, amikor megérkeztem Madame Gaubert lakására, egy idős asszony állt a figyelem központjában. Bemutattak Hedde Massing-nak, és – mint megtudtam –, a háború előtti időszakban ő volt az egyik legbefolyásosabb kommunista agitátor Sztálin szolgálatában. Német zsidó nő volt, agresszív, de ugyanakkor szórakoztató is, érdekes történeteket mesélt a kommunista belső körökről. Ez a típus a harmincas években roppant népszerű volt, amikor a valódi és álmarxisták divatban voltak. Sztálin kiválóan megértette és kihasználta ezt a hangulatot, és olyan ügynököket helyezett el az irodalmi és a művészvilágban, mint Picasso, Heinrich Mann (Thomas Mann bátyja), Jean Paul Sartre, Bertrand Russel, jó néhány brit egyetemi tanárt, stb.

A politikai spektrum másik végén állt Jacques Soustelle, aki Londonban csatlakozott a francia ellenálláshoz és Charles De Gaulle-hoz. A háborúban ő lett De Gaulle biztonsági szolgálatának feje, 1955-ben Algéria kormányzója. Részben az ő támogatásának köszönhető, hogy az algériai lázongások után De Gaulle visszatérhetett a hatalomba. Többször találkoztam vele Mme. Gaubert szalonjában, és nem ért váratlanul, hogy 1963-ban, amikor mind a ketten Rómában voltunk, meghívott egy ebédre. Egy vendéglőben találkoztunk, szemben a francia követséggel. Soustelle-t alig lehetett fölismerni: sötét szemüveg volt rajta, és a kalapja fél arcát eltakarta. Egyből elmesélte, amit már tudtam: rajta volt azoknak a listáján, akiket De Gaulle el akart raboltatni, ezért igyekezett rejtőzködni. De Gaulle akkoriban más politikát folytatott, mint a háború alatt. Jól ismert balosokat alkalmazott, a régi gárdájának embereit pedig elraboltatta. Soustelle alig várta, hogy újra hazafiként küzdhessen Franciaországért, és De Gaulle-ban látta tiszteletreméltó becsvágyának akadályozóját.

De Benouville tábornok is prominens vendége volt Gaubert asszony szalonjának. Egy nemesi család fia, jobboldali vállalkozások menedzsere, Franciaország egyik véleményformálója – ami nem kis dolog arrafelé. Hatalmas lakása volt Rómában a Piazza Navonán, amit egy alkalommal nagyvonalúan nekem és a feleségemnek adott használatra. Egy különös jobboldali nacionalizmus volt jellemző rá és Soustelle-re, amelynek univerzalista színezete volt. A francia civilizációt kívánták terjeszteni a világon.

Ritka, de roppant érdekes vendége volt Gaubert asszonyságnak Guderian, az örmény származású ex-tábornok, Hitler fő katonája. Guderian hatalmas területeket hódított meg Oroszországban és Afrikában. Különleges élmény volt őt hallgatni a hosszú New York-i estéken, azoknak a kegyetlen éveknek ezt a kimagaslóan civilizált katonáját.

Georges Tailleur, Gabon utolsó francia adminisztrátora volt, mielőtt 1950-ben egy indiai vette át ezt a munkát. Tailleur valahol hallott Madame Gaubert szalonjáról, és megkért engem, hogy vezessem be oda. Ettől kezdve rendszeres vendég lett ott a feleségével együtt, aki tipikus francia nő volt: briliáns és kemény.

1958-ban, a New Leader magazin szerkesztői rendeztek egy partit, ahova engem is meghívtak. Itt mutattak be Clifford Foster-nak, aki később Madame Gaubert férje lett, az asszony életének utolsó évében. Foster roppant barátságos volt, mindjárt meg is hívott egy találkozóra, amit exkommunisták tartottak, minden szombaton. „Kedves fiam, jöjjön, barátkozzon velünk!”, vagy, mint később, amikor meghívott a New Leader szerkesztőségébe, a Greenwich Village-be: „Kedves fiam, látogasson meg minket!”. Ha jól emlékszem, az egyik ilyen exkommunista összejövetelen találkoztam Eugene Lyons-szal. Ő egyike volt azoknak az amerikai intellektuelleknek, akiket Sztálin azért nyert meg az ügynek, hogy velük ássa alá az amerikai rendszert. A harmincas évek eseményeit látva Lyons szakított a párttal, és harcos antikommunista lett. Viszont a szakítás előtt annyira része volt a belső köröknek, hogy hatalmában állt kiszabadítani Madame Gaubert-t a KGB karmai közül. Ő ugyanis egyszer a szeretőjével egy utazást tett Oroszországban, aminek során lefoglalták, és néhány keserves hónapot töltött börtönben, mire Eugene Lyonsnak sikerült kiszabadítania. Számomra roppant értékes volt az a lelkes könyvismertetés, amivel Eugen köszöntötte az én „Az értelmiség alkonya” c. könyvemet.

Ernst van den Haag, a National Review neves újságírója is egyike volt a szalon látogatóinak. Egy alkalommal, amikor a lap egy tudósítót kívánt küldeni Dél-Afrikába, Van den Haag-ra esett a választásuk. Úgy vélték, hogy a búrok őt mint hollandot jól fogják fogadni. A baj csak az volt, hogy ő zsidó származású holland volt, és a búrok közt gyakori volt az antiszemitizmus. Tudta, hogy én már jártam Dél-Afrikában, ezért hozzám fordult tanácsért. Aggódott, hogy biztonságban lesz-e a búrok között, de sikerült megnyugtatnom: nem fenyegeti ott veszély. A szalon egyik legérdekesebb vendége Margarete Buber-Neumann volt: ő abban a kétes dicsőségben részesült, hogy megjárta mind a német, mind az orosz koncentrációs táborokat. Amikor Hitler megegyezett Sztálinnal, akkor az oroszból a német táborba került, több más fogollyal egyetemben. Az első férje Rafael Buber volt, Martin Buber filozófus fia. Miután elváltak, Heinz Neumannhoz ment feleségül, a harmincas évek Német Kommunista Pártja egyik vezéréhez. Amikor először találkoztam vele, elmesélte milyen volt 1949-ben Párizsban tanúskodni Viktor Kravcsenko ügyében, az „évszázad peré”-ben. Kravcsenko rágalalmazásért perelt egy francia kommunista magazint. A szovjetek erre a perre berepítettek egy csomó ellenséges tanút, többek között Kravcsenko volt feleségét és egykori kollégáit, akik a legkülönfélébb vádakkal álltak elő. Margarete Buber-Neumann tanúvallomása nagyban hozzájárult a győzelemhez.

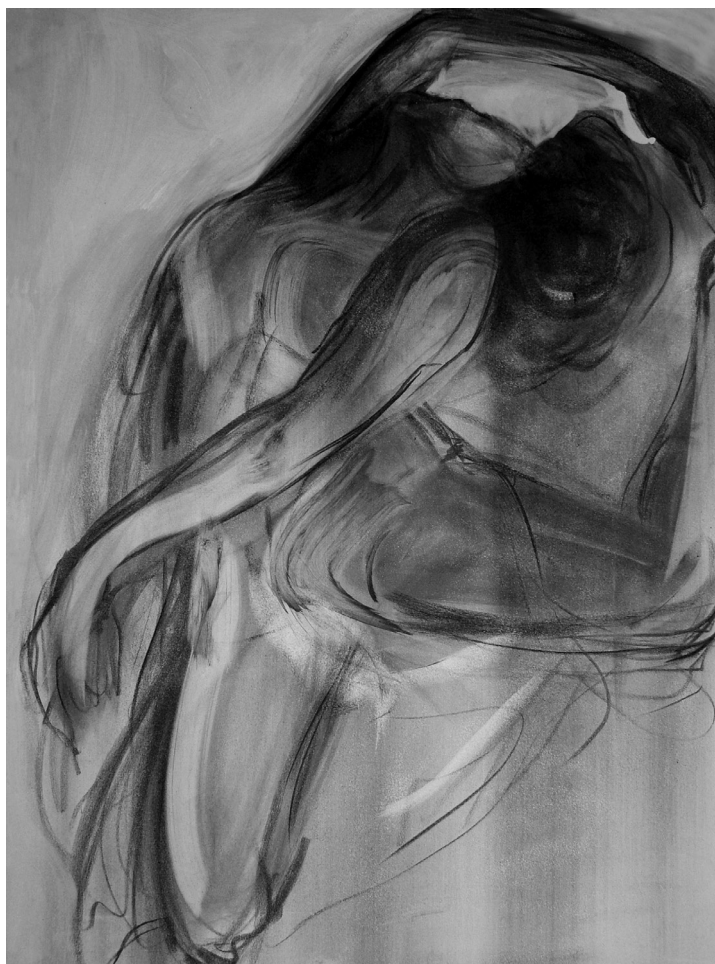
Nem szabad megfeledkeznem Duke Ellingtonról, Mme. Gaubert egyik legnevezetesebb ismerőséről. Gyakran a fia kíséretében érkezett, és természetesen mindig a figyelem központjában állt.

Érdekes elgondolni, hogy életemre a legnagyobb hatással nem tábornokok vagy tudósok voltak, hanem két nő: Casey anya és Madame Gaubert. A legfontosabb, amit tőlük tanultam, az a józan realizmus volt, amely nem nélkülöz egy

bizonyos szellemiséget. Egyébként második feleségemmel is Madame Gaubert szalonjában ismerkedtem meg. 1961-ben, nyár végén miután visszajöttem Európából, elmentem Madame Gaubert-hez. Ott volt a Katanga Information Office igazgatója, a flamand belga Michael Struelens. Ő beszélt nekem egy magyar asszonyról, aki a katangai politikával foglalkozik, és javasolta, hogy jöjjenek vele össze. Ez az asszony Nestler Ildikó volt, magyar menekült, egy magyar-amerikai orvos özvegye. Egyik délután elmentem a Katanga szervezet – Ötödik Sugárút és 49. utca sarkán levő – irodájába, hogy ott beszéljek Michael Strueleszel. Aztán, nem sokkal később Madame Gaubert egyik összejövetelén megismertem Ildikót.

Fordította: Barna Teréz

Kováts Nikolett: Momentum I. (szén, akril, olaj), vászon, 115×104 cm, 2012)